

УДК 608.3+347.77

О. В. ЛІТВІНОВА, О. В. ПОСИЛКІНА

Національний фармацевтичний університет

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Охарактеризована динаміка показників людського, структурного і ринкового капіталу фармацевтичного підприємства. Проведений аналіз ефективності управління інтелектуальним капіталом ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод». Визначені комерційні переваги раціонального управління інтелектуальним капіталом, що дозволяє ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод» активно виводити на фармацевтичний ринок України нові інноваційні препарати.

Ключові слова: інтелектуальний капітал; людський, структурний і ринковий капітал; інтелектуальна власність, інноваційний препарат.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На теперішній час стан та ефективність системи управління інтелектуальним капіталом (ІК) визначає конкурентоспроможність, стратегічні позиції та перспективи розвитку сучасного фармацевтичного підприємства (ФП). До того ж, збалансована та ефективна система управління ІК дозволяє підприємству своєчасно та адекватно реагувати як на поточну ринкову ситуацію, так і на глобальні процеси, які відбуваються на світовому фармацевтичному ринку.

Фармацевтичні компанії, які орієнтовані на випуск оригінальних лікарських засобів (ЛЗ), потребують максимально тривалих термінів захисту своєї продукції, для того, щоб окупити витрати на R&D та в подальшому реінвестувати кошти. При цьому управління ІК підприємства є важливою складовою інноваційної діяльності і сприяє плануванню та реалізації інноваційних проєктів, які розраховані на значний якісний стрибок у виробництві та соціальній сфері.

Вищесказане обумовлює актуальність, теоретичну і практичну значущість дослідження проблеми формування, оцінки й управління ІК у фармацевтичному виробництві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти проблеми управління ІК є предметом вивчення багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.О. Василенко, Е. Брукінга,

І.І. Яреми, Т.А. Стюарта та інших учених [1, 2, 9-10]. Специфічні аспекти управління інноваційною діяльністю та інтелектуальною власністю у фармації розглядалися в роботах Т.А. Грошового, М.С. Пономаренка, О.В. Посилкіної, О.П. Півень, М.М. Слободянюка, В.М. Тіманюк, Я.М. Деренської, Г.В. Костюка та ін. [3-5, 8]. Слід зазначити, що останніми роками увага до цієї проблеми значна зросла.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета роботи – опрацювання методичних підходів до оцінки й управління ІК фармацевтичного підприємства на прикладі ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод» («БХФЗ»).

Дослідження проводили з використанням баз даних в мережі Інтернет: Українського патентного відомства, сайту ДП «Державного Експертного центру», МОЗ України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальний капітал – адекватна сучасній інформаційній стадії розвитку людського суспільства форма прояву продуктивних і творчих сил людини в інформаційно-мережевій економіці, елементи якої одержують грошову і негрошову оцінку, накопичуються, капіталізуються, стають інтелектуальною власністю, вступають в ринковий і соціальний оборот як провідний чинник, обумовлюють до зростання продуктивності, забезпечують додатковий до-

© О. В. Літвінова, О. В. Посилкіна, 2012

хід, сприяють підвищенню якості і рівня життя людей та забезпечують стійке інноваційне економічне зростання і соціальну стабільність у суспільстві. Еволюція підходів до трактування сутності й структури категорії ІК наведена на рис. 1 [9].

Аналіз теоретичних робіт свідчить, що традиційно до складу ІК автори включають

людський, структурний та ринковий капітал (рис. 2).

Людський капітал, здебільшого розглядається як сукупність компетенцій персоналу і методів управління, які спрямовані на оптимізацію використання професійних здібностей працівників, їх умінь і навичок діяльності в компанії. Можна виділити наступні основні завдання фар-

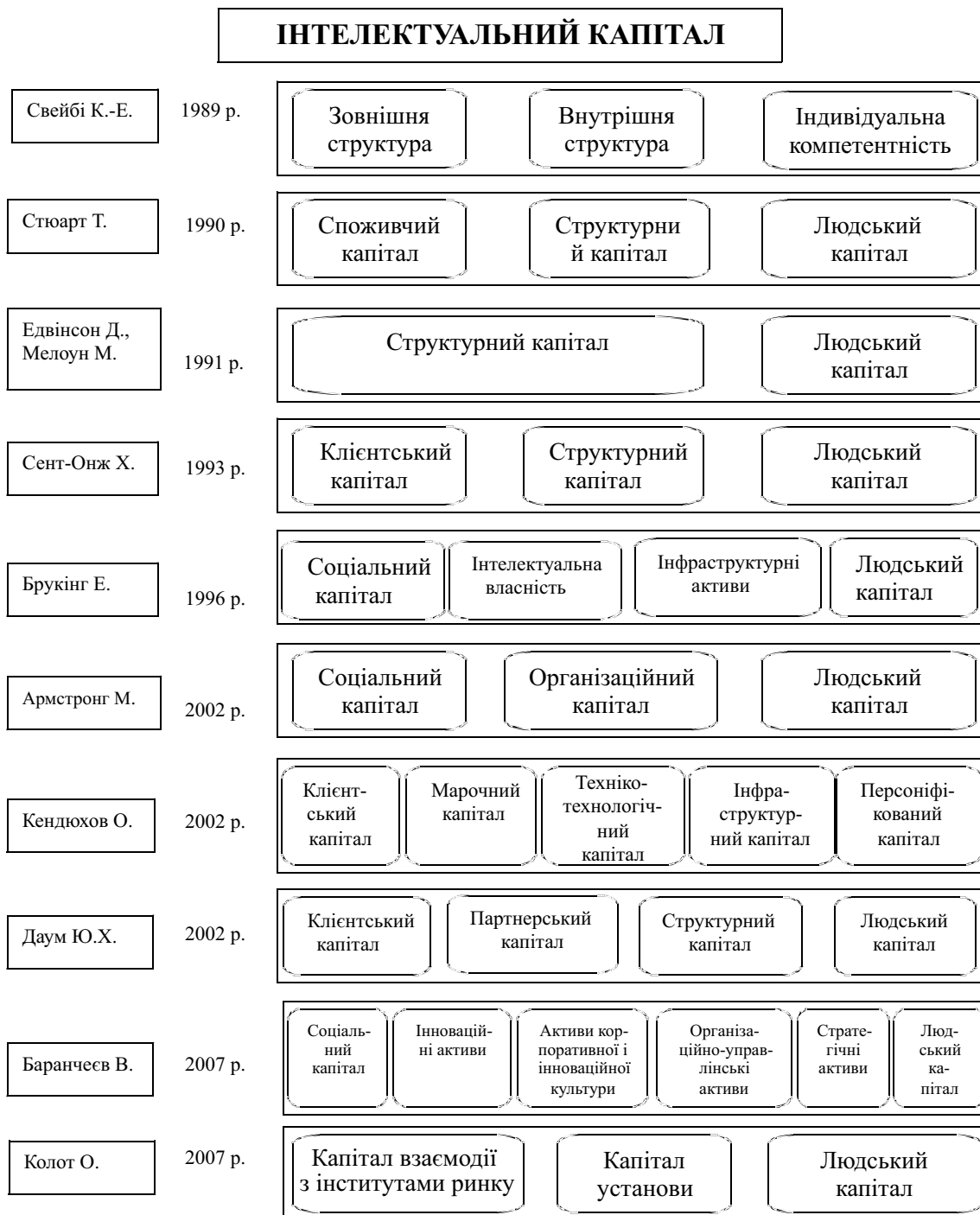

Рис. 1. Еволюція підходів до трактування сутності й структури категорії ІК

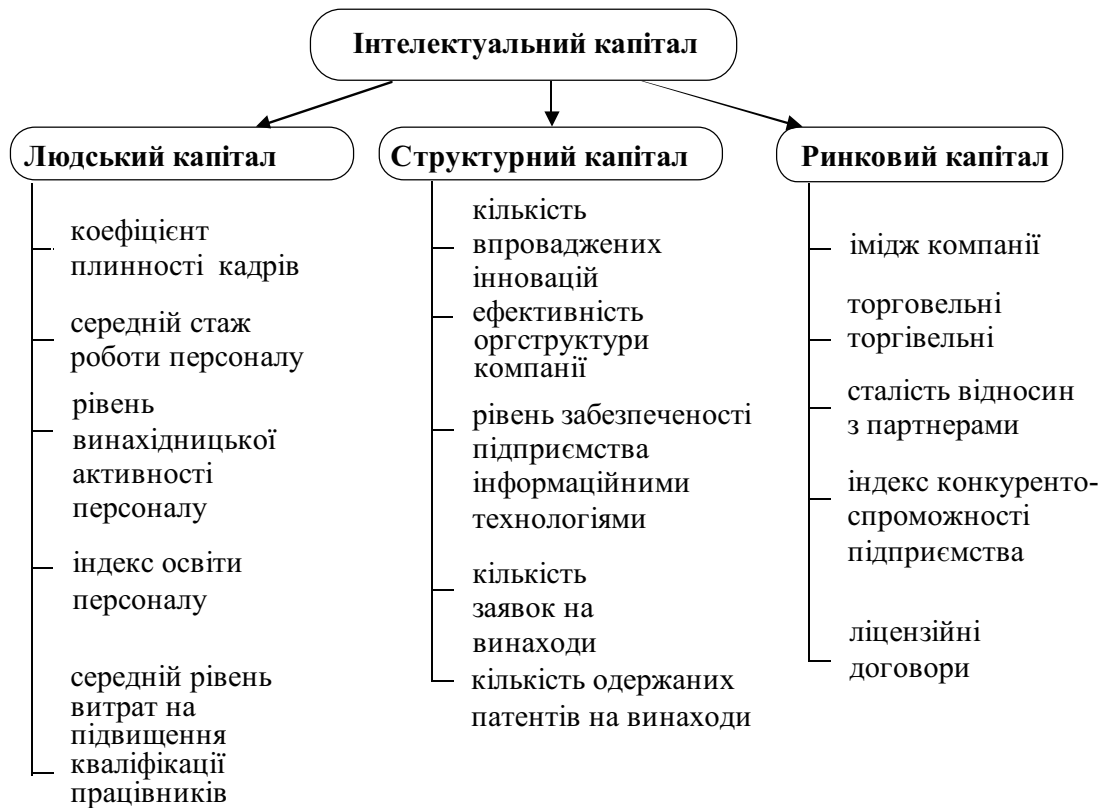

Рис. 2. Структура складових ІК фармацевтичної компанії

мацевтичної компанії для розвитку людського капіталу:

- підтримка на необхідному рівні капіталу освіти; для цієї мети використовується система безперервної професійної освіти;
- організація перепідготовки персоналу, для запобігання морального старіння знань працівників внаслідок появи принципово нових засобів виробництва, технологій, інформації і т.п. Серед найбільш актуальних програм перепідготовки персоналу у фармацевтичній компанії можна визначити наступні: «Сучасні тенденції управління якістю», «Міжнародні стандарти ISO серії 9000», «Належна виробнича практика», «Інтегровані системи якості», «Основні інструменти управління сучасним виробництвом», «Механізми управління персоналом», «Новітні технології виробництва ЛЗ», «Вимоги до системи документації в умовах менеджменту якості», «Валідація обладнання та аналітичних методик»;
- розвиток і удосконалення ІК працівників; в інноваційному виробництві креативність працівника, здатність створювати нові продукти, технології, послуги стають найбільш важливим чинником забезпечення конкурентоспро-

можності як самої людини, так і фірми, і національної економіки в цілому;

- формування у співробітників корпоративної культури, розвиток і вдосконалення особових характеристик людини, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність людського капіталу, а отже, і конкурентоспроможність фірми в цілому;
- підвищена увага до фізіологічних характеристик працівників (спеціальні програми щодо запобігання виробничого травматизму, боротьба з курінням, алкоголізмом, наркоманією).

При цьому як критерії оцінки людського капіталу ФП можуть використовуватися наступні показники: коєфіцієнт плинності кадрів, середній стаж роботи персоналу, рівень винахідницької активності персоналу, індекс освіти персоналу, середній рівень витрат на підвищення кваліфікації працівників та ін.

Під структурним капіталом науковці найчастіше розуміють сукупність інформаційних технологій, інтелектуальної власності (патенти на винаходи, корисні моделі), ноу-хау, ідеї та ін. Так, Стюарт визначає структурний капітал як «організаційні здібності організації відповіда-

ти вимогам ринку» [10], відзначаючи, що він, так само, як і людський капітал, існує лише в контексті стратегії, кінцевої мети. На відміну від людського капіталу – знань, що належать кожному окремому співробітнику, структурний капітал належить організації в цілому. Його можна відтворювати, виявляти пайову участь в ньому. Стюарт особливо відзначає, що структурний капітал може приймати різні форми залежно від специфіки діяльності компанії. Основне завдання управління структурним капіталом – зробити знання співробітників власністю компанії і зберегти їх в цій якості. При цьому як критерії оцінки структурного капіталу ФП можуть використовуватися наступні показники: кількість впроваджених інновацій, ефективність оргструктури компанії, рівень забезпеченості підприємства інформаційними технологіями, кількість заявок та одержаних патентів на винаходи та ін.

Ринковий капітал, на думку багатьох авторів, це цінність, яка пов'язана з відносинами з клієнтами – фірмове найменування, лояльність покупців, клієнтські бази, ділова репутація, торговельні марки тощо [1-6, 10]. Для моніторингу стану ринкового капіталу застосовуються наступні показники: індекс іміджу компанії, кількість торговельних марок, показник сталості відносин з партнерами, індекс конкурентоспроможності підприємства, кількість укладених ліцензійних угод, обсяги експорту ЛЗ та ін.

Запропонована методика оцінки управління ІК фармацевтичної компанії була опрацьована на прикладі ПАТ НВЦ «БХФЗ».

Аналіз управління людським капіталом виявив достатню винахідницьку активність персоналу досліджуваного ФП, а також активну співпрацю з науково-дослідними інститутами та вищими навчальними закладами, зокрема: НФаУ, Вінницьким національним медичним університетом, Луганським державним медичним університетом, ДП «ДНЦЛЗ», Інститутом геронтології АМН України, Інститутом кардіології ім. М.Д. Стражеска АМН України. Таким чином, людський капітал компанії характеризується зростанням, розвитком й акумуляцією здібностей співробітників та визначає успішність функціонування компанії як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Як вже зазначалося, при дослідженні структурного капіталу компанії значна увага повинна приділятися оцінці її патентного портфеля. В процесі аналізу виявлено наступний розподіл одержання патентів на винаходи й корисні моделі винахідників компанії ПАТ НВЦ «БХФЗ» (%): в 2000 – 9,1; 2001 – 12,1; 2002 – 9,1; 2003 –

3,0; 2004 – 12,1; 2005 – 15,2; 2006 – 12,1; 2007 – 12,1; 2008 – 0; 2009 – 6,1; 2010 – 0; 2011 – 9,1.

Аналіз тематичних напрямів патентування ПАТ НВЦ «БХФЗ» в 2000-2011 рр. показує, що найбільша активність в отриманні патентів на винаходи на досліджуваному підприємстві спостерігається за наступними фармакотерапевтичними групами препаратів: засоби, що впливають на травну систему і метаболізм (9 %); засоби, що впливають на серцево-судинну систему (21 %); дерматологічні засоби (9 %); засоби, що впливають на сечостатеву систему і статеві гормони (7 %); протимікробні засоби для системного застосування (3 %). Отримані дані також корелюють з переліком препаратів, які випускає ПАТ НВЦ «БХФЗ». Наявний портфель патентів компанії добре диверсифікований і свідчить про достатньо високий науково-технічний потенціал підприємства.

Аналіз винаходів ПАТ НВЦ «БХФЗ» виявив, що компанія займає одну з провідних позицій серед виробників ЛЗ України. Стратегія підприємства спрямована на досягнення основної мети – створення компанії європейського рівня з використанням новітніх технологій при виробництві ЛЗ для закріплення своїх позицій на вітчизняному та міжнародному ринках. Було визначено, що підприємство по багатьох лікарських препаратах дотримується інноваційної стратегії експерентів, і, в першу чергу, це стосується випуску оригінальних ЛЗ: альтабор (профілактика грипу), квертин (капіляростабілізуєчий засіб), тривалумен (седативний засіб), альтан (гастропротектор), корвітин (ангіопротектор), веногепанол та венорутинол (ангіопротектори), кратал (кардіологічний засіб).

Так, в процесі реалізації договорів-замовлень ПАТ НВЦ «БХФЗ» виявлено широкий спектр фармакологічної дії кверцетину (патенти України № 38504, 45147А, 49089, 56688, 57243, 88671 та ін.), а саме його ефективність при лікуванні серцевої недостатності, постменопаузного остеопорозу, медикаментозного гепатиту, порушень функціонального стану мозку при старінні, а також нефропротекторну та хондропротекторну активність.

Крім того, одним з пріоритетних напрямів ПАТ НВЦ «БХФЗ» є випуск фітопрепаратів, перевагами яких є: полівалентний механізм дії, добра переносимість хворими, мінімальні побічні ефекти й ускладнення при тривалому застосуванні, можливість використання у пацієнтів всіх вікових груп. Також слід відзначити і випуск підприємством імпортозаміщуючих препаратів в рідкій лікарській формі, зокрема для

педіатрії: нормолакт (лактолоза), бофен (ібупрофен), кетотифен, ферумбо.

Проведені дослідження висвітлили, що препарати досліджуваної компанії є доступними за цінами для більшості верств населення України.

Як наслідок, в умовах зростаючої конкуренції нематеріальні активи ПАТ НВЦ «БХФЗ» забезпечують монопольне право в Україні з виробництва таких інноваційних препаратів, як: альтабор, квертин, тривалумен, альтан, корвітин, веногепанол, венорутинол, кртал. Це дозволяє підприємству отримувати стабільні доходи на ринку в довгостроковому періоді.

Інші відмінні риси фармацевтичних препаратів також можуть бути зареєстровані як промислові зразки, наприклад, колір, символіка, логотипи або зображення, які використовують на упаковці; особлива форма таблетки або приладу для прийому ЛЗ. Все це є відмінними рисами образу препарату, які з ним асоціюються. Слід зазначити, що вказаний спосіб охорони інтелектуальної власності компанія використовує у меншій мірі.

Отже, можна стверджувати, що витрати на придбання прав і підтримання чинності охоронних документів, реєстраційна та перереєстраційна активність ПАТ НВЦ «БХФЗ» мають достатньо стійку тенденцію до зростання в досліджуваному періоді.

Таким чином, структурний капітал дозволяє ПАТ НВЦ «БХФЗ» привести наявні знання співробітників в систему і використовувати їх найефективніше, зробити нові знання доступними для всіх, зберігати і передавати інформацію з необхідною швидкістю та досягати синергетичного ефекту від спільної дії вказаних факторів.

Як вже зазначалося, ринковий капітал – це відносини організації із споживачами її продукції. Дослідники майже завжди виділяють їх як важливу частину ІК, оскільки саме в цих відносинах ІК перетворюється на гроші, приносить реальний дохід.

Проведені дослідження висвітлили широко використовувану на ПАТ НВЦ «БХФЗ» практику придбання прав на торговельні марки. Виявлена наступна активність одержання свідоцтв ПАТ НВЦ «БХФЗ» на торговельні марки в Україні, %: 2002 р. – 8,6; 2004 р. – 8,6; 2005 р. – 17,5; 2006 р. – 4,3; 2007 р. – 4,3; 2008 р. – 4,3; 2009 р. – 22; 2010 р. – 13; 2011 – 17,4. Максимальна кількість свідоцтв на торговельні марки спостерігається в 2005 і 2009-2011 рр.

Таким чином, виявлена стабільна позитивна динаміка одержання свідоцтв на торговельні марки ПАТ НВЦ «БХФЗ». Це дозволяє зробити висновок про використання підприємством пере-

ваг управління ринковим капіталом, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності вироблених ЛЗ і підприємства в цілому. Встановлено, що практично всі торговельні марки вводяться в цивільний оборот ПАТ НВЦ «БХФЗ».

Аналіз ліцензійної діяльності виявив, що ПАТ НВЦ «БХФЗ» уклав невиняткову ліцензію на патент України № 39141 «Засіб «Кртал» для лікування захворювань серцево-судинної системи» (патентовласник ДП «ДНЦЛЗ»).

За даними літератури ПАТ НВЦ «БХФЗ» займає 5 місце серед експортерів готових ЛЗ за об'ємом поставань в грошовому виразі за підсумками січень–квітень 2011 р. [7].

Проведений аналіз свідчить, що ефективне управління ринковим капіталом дозволяє ПАТ НВЦ «БХФЗ» підвищувати якість та обсяги своєї діяльності, активно виводити на фармацевтичний ринок України інноваційні препарати.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що управління ІК являє собою сукупність дій, які спрямовані на збалансовану взаємодію всіх складових ІК з метою підвищення ефективності його функціонування відповідно до цілей і стратегії конкретної організації. Основна мета управління ІК – підвищення конкурентоспроможності підприємства (організації), що особливо важливо для ФП в умовах високого рівня конкуренції, притаманному фармацевтичному ринку.

Основними завданнями даного управлінського процесу на ФП є:

- оптимізація структури ІК, дотримання балансу між різними його елементами, встановлення міжелементних взаємозв'язків;
- забезпечення безперервності процесу удосконалення ІК, інтеграції всіх його етапів в єдиний кругообіг, усунення перешкод між ними;
- забезпечення максимальних результатів діяльності фармацевтичних компаній при оптимальних витратах ІК;
- підвищення цінності ІК для організації і суспільства в цілому.

Згідно з наведеними завданнями управління ІК необхідно стає розробка методики інтегральної оцінки ІК фармацевтичних компаній. Запропонований алгоритм інтегральної оцінки ІК в умовах фармацевтичного виробництва наведений на рис. 3. Використання запропонованої методики дозволяє обґрунтовано оцінювати стан ІК будь-якого ФП, виявляти резерви його зростання, розвитку і підвищення його конкурентоздатності, а також в подальшому обґрунтовувати й своєчасно впроваджувати відповідні заходи щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності компанії.

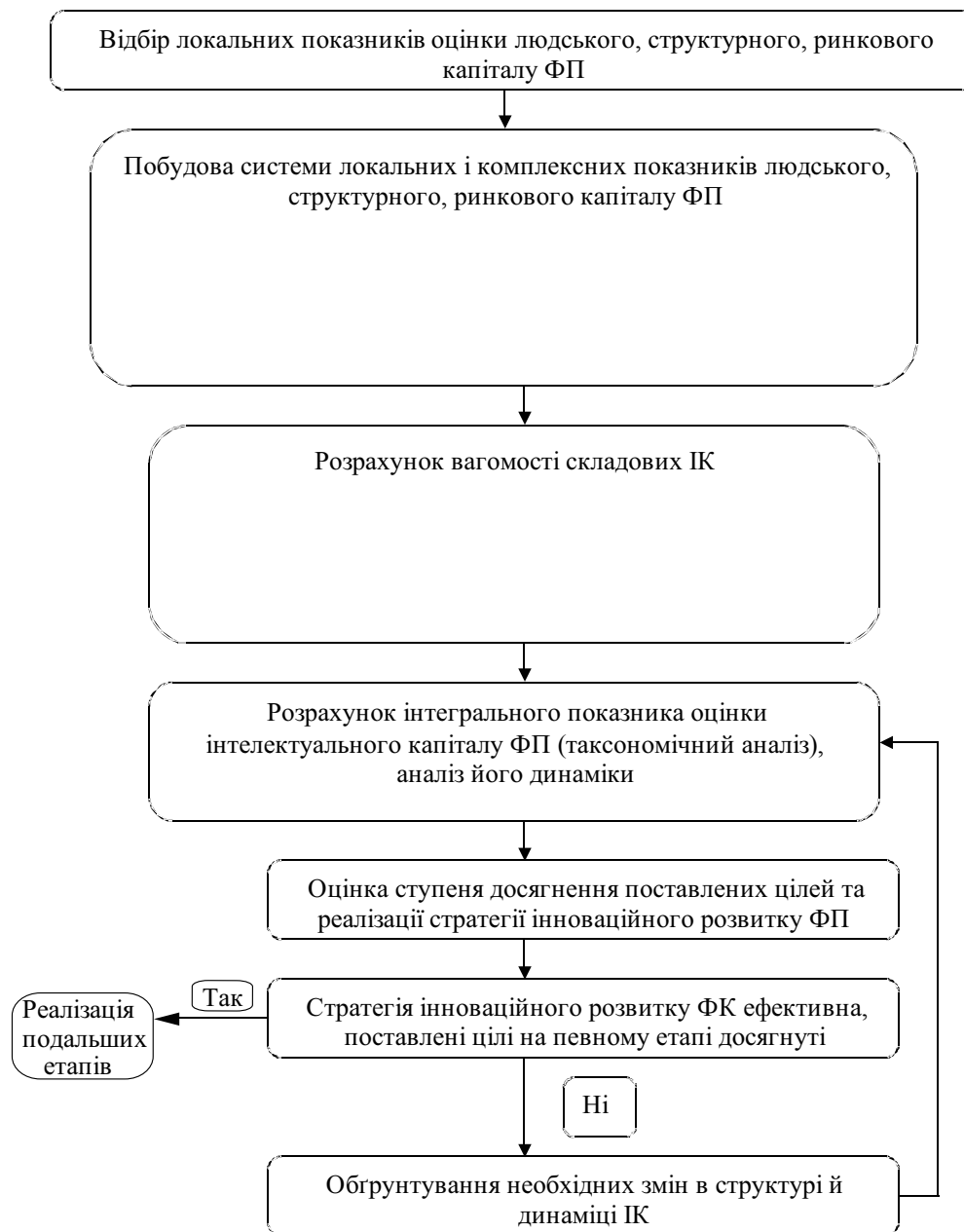

Рис. 3. Алгоритм інтегральної оцінки ІК в умовах фармацевтичного виробництва

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

1. Визначено сутність і структуру ІК в умовах фармацевтичного підприємства.

2. Набули подальшого розвитку й опрацьовані методичні підходи до оцінки й управління ІК фармацевтичного підприємства.

3. З використанням запропонованої методики проведений аналіз ефективності управління ІК в умовах ПАТ НВЦ «БХФЗ». Встановлено, що раціональне управління на підприємстві забезпечує оптимальний баланс між всіма його еле-

ментами (структурним, людським, ринковим) та сприяє задоволенню потреб споживачів у високоякісних, ефективних, безпечних та доступних ЛЗ, створенню високого іміджу компанії як на внутрішньому, так і на міжнародному фармацевтичних ринках.

4. Наведений алгоритм інтегральної оцінки ІК в умовах фармацевтичного виробництва, який дозволяє своєчасно обґрунтовувати вектори необхідних змін в структурі й динаміці ІК підприємства, що спрямоване на підвищення його конкурентоспроможності і сталий розвиток.

З метою підвищення якості й регламентованості всіх процесів на ФП, перспективним є розробка процесної моделі управління ІК, що відповідає вимогам міжнародних стандартів якості серії ISO 9000.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент: [навчальний посібник] / В. О. Василенко, В. Г. Шматько. К. : ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
2. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг : [пер. с англ.] — СПб.: Питер, 2001. — 288 с.
3. Посилкіна О. В. Управління процесами комерціалізації інтелектуальної власності у фармацевтичній галузі : [наук.-метод. реком.] / О. В. Посилкіна, В. М. Тіманюк. – Х. : НФаУ, 2006. – 22 с.
4. Посилкіна О.В. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Посилкіна, Г. В. Костюк, В.М. Тіманюк – Х. : Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, 2009. – 272 с.
5. Посилкіна О.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток фармацевтичного виробництва: проблеми фінансового забезпечення / Посилкіна О. В. – Х.: Золоті сторінки, 2002. – 528 с.
6. Романтеев П. В. Аналитический обзор методик оценки интеллектуального капитала / П. В. Романтеев // Экономика, предпринимательство и право. – 2011. – № 3. – С. 36-48 .
7. С пользой для дела... и здоровья. Импорт, экспорт, производство готовых лекарственных средств по итогам января–апреля 2011 г. // Аптека – 2011. – № 26. – С. 6-7 .
8. Фармація України. Погляд у майбутнє : матеріали VII Нац. з'їзду фармацевтів України, Харків, 15–17 верес. 2010 р. У 2 т. / М-во охорони здоров'я України, Нац. фармац. ун-т ; ред. кол. : В.П. Черних (голова) та ін. ; уклад. : Н.А. Третьякова та ін. – Х. : НФаУ, 2010. — Т. 2. — 594 с.
9. Ярема І.І. Інтелектуальний капітал підприємства: структурний підхід. / І.І. Ярема, А.О. Босак // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [зб. наук. пр.] / відп. ред. О. Є. Кузьмін. – Л. : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 564 с. : іл. - (Вісник / Національний університет «Львівська політехніка»; № 657). – С. 138-143.
10. Stewart T. A. Intellectual Capital. / T. A. Stewart; The New Wealth of Organizations. N.Y.; L., 1997. – 169 p.

УДК 608.3+347.77

Е. В. Литвинова, О. В. Посылкина

**УПРАВЛЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМ КАПИТАЛОМ В УСЛОВИЯХ
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ**

Охарактеризована динамика показателей человеческого, структурного и рыночного капитала фармацевтического предприятия. Проведен анализ эффективности управления интеллектуальным капиталом ПАТ НППЦ «Борщаговский химико-фармацевтический завод». Определены коммерческие преимущества рационального управления интеллектуальным капиталом, что позволяет ПАТ НППЦ «Борщаговский химико-фармацевтический завод» активно выводить на фармацевтический рынок Украины новые инновационные препараты.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал; человеческий, структурный и рыночный капитал; интеллектуальная собственность, инновационный препарат.

UDC 608.3+347.77

E.V. Litvinova, O.V. Posylkina

**MANAGEMENT BY THE INTELLECTUAL CAPITAL IN THE CONDITIONS OF
INNOVATIVE DEVELOPMENT OF PHARMACEUTICAL ENTERPRISE**

The dynamics of indexes of human, structural and market capital of pharmaceutical enterprise was characterized. It was analyzed efficiency of management by the intellectual capital of PJSC SIC «Borshchahivskiy chemical pharmaceutical plant». Commercial benefits of the rational management by the intellectual capital were defined, it allows to appear at the pharmaceutical market of Ukraine new innovative drugs.

Key words: intellectual capital; human, structural and market capital; intellectual property, innovative drug.

Адреса для листування:

м. Харків, 61001, вул. О. Невського, 18.

Кафедра «Управління і економіки підприємства», НФаУ.

Тел.: (057) 771-81-47.

E-mail: hlitvinova@mail.ru

Надійшла до редакції:

11.09.2012